

Inleidingen Congres Groen van Prinsterer

De samenleving teruggeven aan de samenleving

door Jan Waaijer
en Gauke Zijlstra

Het jaarlijkse congres van de Vereniging Groen van Prinsterer stond in het teken van de vraag of het concept van de participatiesamenleving realistisch is. Is het sociale weefsel van de samenleving voldoende toegerust voor het dragen van verantwoordelijkheid? Wie is eigenlijk eigenaar van het publiek domein? Drie inleiders, Hein Pieper (Dijkgraaf Waterschap Rijn en IJssel; voorzitter CDA Overijssel); Raymond Gradus (directeur van het WI voor het CDA) en Hans Barendrecht (Directeur-bestuurder Gevangenzorg Nederland) benaderden het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken. Onafhankelijk van elkaar boden zij een hoopvol perspectief. Het christelijk-sociaal denken beschikt met haar relationele mensbeeld aanknopingspunten voor een krachtig weerwoord op de dominante tijdgeest: mensen aanspreken op (mede) verantwoordelijkheid.

Als je aan mensen vraagt wat er in onze samenleving zou moeten veranderen is het antwoord vaak: meer aandacht voor gemeenschapszin en solidariteit.

Volgens Hein Pieper heeft de financiële crisis een veel fundamenteelere crisis blootgelegd dan enkel het falende financiële systeem. De crisis is existentieel. Er ontstaat een reflexieve samenleving zonder leidende principes in de moraal, de samenleving en de economie. Als gevolg hiervan dreigt 'sociale explosiviteit'. De belangrijkste politieke beslissingen worden niet door het kabinet of de Tweede Kamer genomen, maar in het bedrijfsleven, de financiële instellingen en de laboratoria. De politiek valt terug op symboolpolitiek en op een oude reflex: controleren en beheersen. Zo wordt de verantwoordelijkheid voor de gemeenschap weggeorganiseerd. De autonome mens wordt aan zichzelf overgelaten. Gemis aan identiteit en vertrouwen is het gevolg. Het maatschappelijk middenveld ordent de samenleving niet meer. Volgens Pieper tekent zich in deze ontwikkeling 'een (nieuwe) sociale kwestie' af.

Pieper pleit voor een antwoord vanuit het Rijnlands denken en voor een tegencultuur die uitgaat van een ander mensbeeld, een relationeel mensbeeld waarbij (het zoeken naar) identiteit rondom de begrippen eigenaarschap, verantwoordelijkheid en vertrouwen centraal staat. Het Rijnlands denken is waardengedreven en positioneert verantwoordelijkheid als basis voor de gemeenschap. Dat denken past bij onze traditie en vertegenwoordigt onze identiteit. Het publieke domein is namelijk niet neutraal. Is dit een realistisch scenario? Is een omslag denkbaar? Pieper ziet in de huidige netwerksamenleving nieuwe kansen. Er ontstaan initiatieven van onderaf.

Hoewel door het gebruik van het woord christelijk dikwijls de luiken bij mensen dichtgaan, bieden de uitgangspunten van het christelijk-sociaal denken inspiratie voor dit relationele denken en het hervinden van identiteit: menselijke waardigheid; persoonlijke verantwoordelijkheid; subsidiariteit; solidariteit en

het algemeen belang. Dit gedachtegoed is nog geënt op de zeven deugden (krachtbronnen): rechtvaardigheid, moed, de juiste maat, voorzichtigheid, wijsheid, geloof, hoop en liefde. Deze deugden leveren richtingaanwijzers op voor het leven en staan tegenover de ook nog steeds herkenbare zeven hoofdzonden: hoogmoed, hebzucht, lust, jaloezie, gulzigheid, toorn en luiheid. Ze destabiliseren de samenleving tot op de dag van vandaag.

Pieper schetst zeven concrete stappen naar een nieuw verhaal. Daarin ligt identiteit als het nieuwe politieke thema besloten:

- Het faciliteren van nieuwe verbindingen (Buurtzorg, Coöperaties, mvo-bedrijven, Eigen kracht initiatieven);
- Creatie van regelluwe zones;
- Multischalig werken;
- Omvorming van het maatschappelijk middenveld tot *civil sphere* en een vormend onderdeel van de samenleving;
- Regionale versterking van de overheid;
- Radicale omvorming van de financiële sector;
- Herijking van Europa als waardengemeenschap.

Het komt erop aan mensen zo te vormen dat ze de moed hebben weer een eigen authentiek geluid te laten horen. Geen reactie op de samenleving, maar een eigen radicaal nieuw verhaal.

Bungeejumpen

Raymond Gradus stelde in zijn inleiding dat de overheid zich via de achterdeur steeds meer met het maatschappelijk middenveld bemoeit. Dat wordt bijvoorbeeld zichtbaar in het onderwijs en in de zorg. Taken worden gedecentraliseerd, maar daar staat een wildgroei aan verantwoording- en prestatieverplichtingen tegenover: centralisatie via de achterdeur. Daaruit spreekt een sfeer van wantrouwen en controle. Van verstatelijking is ook sprake in omroep- en corporatieland. Ook het

algemene toezicht wordt, in overeenstemming met de algemene trend via aanscherping van goed bestuur en regelgeving, onder politieke controle gebracht. Deze trend sluit aan bij het sociaal-liberale mensbeeld: de burger als homo economicus (nut maximaliserende individuen) die berekenend door het leven gaat. De daarmee verbonden risico's dienen door de overheid te worden geminimaliseerd. We willen bungeejumpen, maar de overheid moet zorgen dat het elastiek niet knapt. De overheid kan steeds minder, terwijl we steeds meer verwachten.

Gradus stelt dat radicale oplossingen onvermijdelijk zijn: een minder centrale rol van de rechten van het individu; acceptatie van onvolkomenheden en risico's die bij het leven horen; nieuwe vormen van solidariteit op basis van directe wederkerigheid tussen mensen (in plaats van via de overheid vormgegeven solidariteitsarrangementen). Het christelijk-sociaal denken beschikt met haar relationele mensbeeld over aanknopingspunten voor een krachtig weerwoord op de dominante tijdgeest: mensen aanspreken op hun verantwoordelijkheid.

Ook in een periode van crisis vereist het voornemen de samenleving terug te geven aan de samenleving een fundamentele overdenking en het terugvallen op je diepste wortels. De christelijk-sociale beweging komt voort uit een oeroude traditie en hamert op persoonlijke verantwoordelijkheid en solidariteit

Het komt erop aan mensen zo te vormen dat ze de moed hebben weer een eigen authentiek geluid te laten horen

als ordenende principes. Dat denken staat helaas in schril contrast met het dominante Haagse denken dat burgers verwacht met individualisten die veiligheid en zekerheid willen. In de authentieke betekenis gaat burgerschap primair om zelf verantwoordelijkheid dragen voor de eigen omgeving en om het weerstaan van overheidsmacht.

Toch is er geen reden voor pessimisme. Steeds meer burgers ondernemen zelf initiatieven en willen vanuit hun idealen een bijdrage leveren aan de samenleving. De echte inspiratie en creativiteit moeten van anderen komen.

Barmhartige gerechtigheid

Gevangenzorg Nederland 'geloof in herstel' van een gevangene en wil present zijn bij de gevangene. Directeur Hans Barendrecht stelt dat de vrijwillige zorg voor deze doelgroep (550 vrijwilligers) een spiegel vormt voor de samenleving. Waar mogelijk wordt vanuit de kernwaarde 'barmhartige gerechtigheid' een bijdrage geleverd aan zelfredzaamheid en zingeving. Samen met familie en vrienden wordt geïnvesteerd in het weer

op eigen benen kunnen staan van de (voormalige) gevangene en het hernemen van verantwoordelijkheid.

Ook binnen het gevangeniswezen kan worden geconstateerd dat de overheid afstand neemt van de verzorgingsstaat en koerst op de participatiesamenleving. Jaarlijks keren ongeveer 35.000 gevangenen terug in de samenleving, maar het kernprobleem is

De overheid kan steeds minder, terwijl we steeds meer verwachten

de terugval en de recidive (70 procent). Dat roept de vraag op: is dat een vraagstuk voor de samenleving zelf?

Gevangenzorg Nederland veroordeelt misdaad, maar veroordeelt mensen niet. Dat doet de rechter. Via het verstrekken van een 'beker water' bereikt Gevangenzorg Nederland jaarlijks ruim 2200 personen via 4400 bezoeken en cursussen over slachtofferempathie en het nemen van verantwoordelijkheid voor (toekomstig) gedrag. Hoewel harde cijfers over effecten op het terugdringen van recidive ontbreken, lijkt de vrijwilligersorganisatie zeer doeltreffend. Hulpvragers geven aan baat te hebben bij de bezoeken. En ook vrijwilligers ervaren hun bezoeken als zinvol voor de hulpvragers. Gevangenzorg Nederland is met vergelijkbare vrijwilligersorganisaties in afwachting van de uitkomsten van een onderzoek naar de resultaten van hun inzet. Dat is van groot belang vanwege de financiering van de werkzaamheden, die in het geval van Gevangenzorg grotendeels (75 procent) afhankelijk zijn van private bronnen en deels van overheids subsidies. Met het oog op een gezonde 'filantropische' toekomst en de continuïteit van de inzet is het van belang dat cofinanciering door de overheid op een relevante manier wordt verdeeld.

Barendrecht vat zijn zienswijze als volgt samen: controle is goed, maar inzet, betrokkenheid en vertrouwen zijn beter. •

Wilt u reageren op deze inleidingen of stelt u prijs op het complete congresverslag? Neem dan contact op met de auteurs via: groenvanprinsterer@solcon.nl.